

Ks. Marek Kluz

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II

Wydział Teologiczny, Sekcja w Tarnowie

PRZESŁANIE MORALNE W PASTERSKIM PRZEPOWIADANIU JERZEGO ABLEWICZA, BISKUPA TARNOWSKIEGO (1962–1990)

Kościół, założony przez Jezusa Chrystusa, po raz pierwszy objawiony został światu w dzień Zesłania Ducha Świętego. W ów dzień Pięćdziesiątnicy Apostołowie zwrócili się do zgromadzonego ludu z wezwaniem do nawrócenia, albowiem „każdy, kto wzywać będzie imienia Pańskiego, będzie zbawiony” (Dz 2, 21). Wydarzenie to ukazało podstawową misję Kościoła, jaką jest głoszenie ewangelicznego orędzia moralnego, które ma moc przemienić wewnątrz człowieka. Misja ta w ciągu wieków realizowana była na różne sposoby: jej wyrazem były między innymi teologiczne dociekania uczonych, a także pasterskie przepowiadanie biskupów, zatroskanych o zbawienie wieczne powierzonych im wyznawców Chrystusa. Niezależnie jednak od samej formy, w jaką przyoblekała się owa pierwotna i podstawowa misja głoszenia orędzia zbawczego, to w centrum przepowiadania Kościoła stał zawsze człowiek, który – jak stwierdził Sobór Watykański II – jest tegoż Kościoła pierwszą i najważniejszą drogą¹.

Tenże Sobór trafnie zauważył, że istota ludzka podlega nieustannym przemianom. Od zarania dziejów człowiek bowiem stara się rozwijać i ubogacać własne życie. Jako istota rozumna, pragnie żyć i twórczo działać w życiu. Osobowy i społeczny rozwój człowieka domaga się jasnej orientacji moralnej w życiu, wyraźnego

¹ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1968, nr 24. Por także: Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis* (1979) [dalej: RH], 14.

sprecyzowania celu i sensu egzystencji ludzkiej oraz ustalenia właściwej postawy, w której człowiek odnaleźć może swą rzeczywistą pełnię. Niestety, zjawiska, jakie dają się zauważyć na obszarze współczesnych działań i postaw moralnych, zdają się potwierdzać etyczną dezorientację i psychiczne zagubienie człowieka. Zaciera się granica między dobrem i złem, prawdą i fałszem. Postępuje erozja podstawowych wartości moralnych. Zjawiska te można było zaobserwować także w czasach, w których przyszło żyć i działać Jerzemu Ablewiczowi, Pasterzowi Kościoła tarnowskiego. Wychodząc im naprzeciw, Biskup starał się w swojej pasterskiej posłudze ukazywać wiernym przejrzysty i przekonujący obraz prawdziwie chrześcijańskiego życia.

1. ANTROPOLOGICZNY FUNDAMENT ŻYCIA MORALNEGO

Jerzy Ablewicz, kreśląc chrześcijańską wizję życia moralnego, wskazywał na fundament, jakim jest niewątpliwie antropologia chrześcijańska. Był bowiem przekonany, że właściwe odczytanie chrześcijańskiego orędzia moralnego jest możliwe dopiero po uwzględnieniu perspektywy antropologicznej, zbudowanej na biblijnej wizji człowieka. Antropologia ta opiera się na przekonaniu o jedności Bożego planu stwórczo-zbawczego. Pierwszą i fundamentalną tezę objawionej antropologii jest prawda o godności każdej osoby ludzkiej². Wspomniał Biskup o tej prawdzie podczas rekolekcji watykańskich: „Godność osoby ludzkiej polega na tym, że został on stworzony na obraz i podobieństwo Boże (por. Rdz 1, 26), jak o tym świadczy sam Bóg na pierwszych kartach Pisma Świętego”³. Pasterz Kościoła tarnowskiego wielokrotnie wskazywał na wartość i godność człowieka, a zarazem wytrwale bronił tej godności. Starał się przy tym – odwołując się do prawdy wiary o stworzeniu i odkupieniu człowieka – ukazać rzeczywistą miarę godności ludzkiej osoby. W nauczaniu Biskupa – jak się okazało – pojęcie godności ludzkiej pełni bardzo ważną funkcję. Z jednej strony określa podstawową wizję człowieka, z drugiej zaś jest swoistym kryterium moralności; jest w pewnym sensie wyznacznikiem moralnej wartości ludzkiego działania. Godność osoby – to cenne dobro dla każdego człowieka; wartość, która nadaje sens chrześcijańskiemu życiu⁴.

² *Katechizm Kościoła Katolickiego* stwierdza: „Człowiek, ponieważ został stworzony na obraz Boży, posiada godność osoby: nie jest czymś, tylko kimś. Jest zdolny poznawać siebie, panować nad sobą, w sposób dobrowolny dawać siebie oraz tworzyć wspólnotę z innymi osobami; przez łaskę jest powołany do przymierza ze swoim Stwórcą, do dania Mu odpowiedzi wiary i miłości, jakiej nikt inny nie może za niego dać”. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum 1994, nr 357.

³ J. Ablewicz, *Będziecie moimi świadkami. Rekolekcje watykańskie (Wielki Post – 8-14 II 1981)*, Paris 1983, s. 198.

⁴ Por. J. Ablewicz, *Ku prawdziwemu człowieczeństwu. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 1963)*, w: tenże, *Kościółowi napisz. Listy, odezwy, modlitwy okolicznościowe (1962–1989)*, red. A. Kokoszka, A. Paciorek. Katowice 1991, s. 34-37.

W kontekście godności osoby ludzkiej Ablewicz rozwijał naukę o sumieniu⁵. W jego rozumieniu sumienie jest wyrazem człowieka jako osoby i wyznacznikiem jego osobowej godności. W jednym z listów pasterskich z okazji Wielkiego Postu napisał, że „sumienie jest jednym z największych dobrodziejstw Bożych [...]. Głos bowiem sumienia wytycza nam drogę do prawdziwego człowieczeństwa, a przez to do ojczyzny niebieskiej [...]. Bóg przemawia przez głos sumienia, aby nikt na drodze życia nie przestał być człowiekiem, takim, który «według Boga stworzony jest» (Ef 4, 24) i przez to nie potępił się na wieki”⁶. Sumienie jest normą subiektywną, która przez swoją normatywną funkcję kształtuje życie moralne każdego człowieka. Stanowi ono dla chrześcijanina miarodajną regułę postępowania. Aby jednak sumienie mogło określać właściwą drogę postępowania i rozwijać życie moralne człowieka, musi być prawidłowo uformowane. Biskup diecezji tarnowskiej, wskazując na środki służące temu celowi, dążył do takiego ukształtowania sumienia wiernych, które byłoby w stanie uzdolnić ich do postępowania w duchu odpowiedzialności za siebie, bliźnich i świat, czyli ostatecznie – do czynienia dobra moralnego⁷.

We właściwym formowaniu sumienia trzeba się jednak zawsze liczyć z rzeczywistością grzechu, który w dużej mierze utrudnia prawidłowe funkcjonowanie sumień ludzkich. Był tego świadom Pasterz Kościoła tarnowskiego, dlatego refleksja nad grzechem przewijała się nieustannie w jego pasterskiej posłudze słowa. Wprawdzie Biskup nie wypracował jakiegś pełnej i systematycznej teorii zła moralnego, jednakże dostrzegał wyraźnie oddziałujące na człowieka *mysterium iniquitatis*. Piętnował zgubne dla człowieka skutki grzechu, domagał się też przyznania do zła oraz odejścia od niego. W nauczaniu Ablewicza grzech został ukazany w potrójnym wymiarze: jako zerwanie przymierza z Bogiem, pomniejszenie grzesznika (aspekt personalistyczny grzechu) oraz naruszenie prawidłowych relacji międzyludzkich i relacji z Kościołem (wymiar społeczny i eklezjalny grzechu). Zasadniczo jednak grzech stanowi odmowę realizacji prawa miłości, która jest warunkiem prawdziwego szczęścia. Człowiek, który grzeszy, nie przyjmuje – w mniejszym lub większym stopniu – Bożego daru miłości⁸. Nie odpowiada

⁵ Por. M. Kluz, *Sumienie wykładnią moralności człowieka w nauczaniu Jerzego Ablewicza, Biskupa Tarnowskiego (1962–1990)*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 32 (2013), nr 1, s. 47–59.

⁶ J. Ablewicz, *Sumienie drogowskazem człowieczeństwa. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 2 II 1964)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 59.

⁷ Por. J. Ablewicz, *Będziecie moimi świadkami...*, s. 262–264; J. Ablewicz, *Kazanie wygłoszone w czasie Mszy św. na rozpoczęcie roku akademickiego w Seminarium Duchownym (Tarnów – 27 IX 1982)*, w: *ADT. Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza. Teczka 1962–1982*, s. 3–5 [dalej: Teczka I]. Por. także: J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone w czasie otwarcia Synodu w kaplicy Księdza Biskupa Ordynariusza (Tarnów – 15 VI 1981)*, w: Teczka I, s. 1–5.

⁸ Mówił Biskup w rekolekcjach watykańskich: „Grzech jest antyświadectwem życia Bożego [...]. najbardziej tragiczną na ziemi eksmisją mieszkaniową, wyrzuceniem z ludzkiej duszy Boga, Stwórcy i Ojca [...], jest wstrząsającym antyświadectwem względem miłości Boga, wstrząsającą niewdzięcznością [...]. Grzech jako antyświadectwo względem miłości Bożej prowadzi człowieka do oddzielenia się od Boga”. J. Ablewicz, *Będziecie moimi świadkami...*, s. 192–199.

również swoim własnym darem. W tej perspektywie można powiedzieć, że postępowanie grzeszne powoduje zachwianie całej prawdy o człowieku, tej prawdy, która nadaje zasadnicze znaczenie ludzkiemu życiu⁹.

Prawda o życiu człowieka nie może być jednak nigdy odczytywana bez Chrystusa i Jego dzieła zbawczego. Wynika to wyraźnie z moralnego nauczania Ablewicza¹⁰. Chrześcijanin, który popełnił grzech, nie jest pozostawiony samemu sobie – otrzymał on obietnicę zbawienia, która w osobie Jezusa Chrystusa oznacza przemianę i wyzwolenie człowieka spod panowania ciemności zła i grzechu. Przez to wyzwolenie chrześcijanin otrzymał światło i moc do wyjścia z labiryntu własnego egoizmu, a także odnalazł świadomość swej godności oraz transcendentnej wartości swego człowieczeństwa i sensu własnej egzystencji, zmierzającej do uczestnictwa w życiu wiecznym Boga¹¹.

Biskup tarnowski podkreślił również to, że dzięki Chrystusowi i Jego dziełu zbawczemu chrześcijanin nie tylko dostąpił wyzwolenia z grzechów, ale również został wyniesiony do „nowego życia”: „Syn Boży [...] przez swoją śmierć na krzyżu wyjednał nam odpuszczenie grzechów, przywrócił nam przyjaźń Bożą [...] i dał nam nowe życie”¹². Chrystus jako Ten, który wyzwolił człowieka, stał się też Stwórcą „nowego człowieka”. Ów „nowy człowiek”, zachowując swój naturalny dynamizm, swoją naturalną zdolność do rozwoju, dzięki włączeniu w Jezusa Chrystusa otrzymał nowe możliwości, mocą których może w pełni przyjąć orędzie moralne Chrystusa i naśladować Go w swoim życiu chrześcijańskim. Ten dar „nowego życia” dał więc ludziom zupełnie nową możliwość bliższej relacji z Bogiem, a tym samym prowadzenia życia chrześcijańskiego na miarę otrzymanego powołania¹³.

Rozpoznanie daru „nowego życia” w Chrystusie i przyjęcie go jako zadania wiąże się w sposób istotny z wezwaniem do nieustannego nawracania się. Bowiem życie chrześcijanina odnowionego w Chrystusie jest stale zagrożone. Można rzec, iż zło „próbuję” znów powracać i na nowo oderwać człowieka od miłości

⁹ Por. J. Ablewicz, *Kazanie wygłoszone dla duszpasterzy młodzieży (Zabawa – 12 XI 1986)*, w: ADT. *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza. Teczka 1983-1990*, s. 2 [dalej: Teczka II]. Por. także: J. Ablewicz, *Kazanie wygłoszone podczas konsekracji kościoła (Brzesko-Słotwina – 9 III 1986)*, w: Teczka II, s. 4-5; J. Ablewicz, *Kazanie wygłoszone podczas poświęcenia kaplicy dla siostr Alertynek w Domu Księży Emerytów (Tarnów – 25 III 1986)*, w: Teczka II, s. 1.

¹⁰ Por. M. Kluz, *Zbawczy charakter moralności chrześcijańskiej w nauczaniu Jerzego Ablewicza Biskupa tarnowskiego (1962–1990)*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 23(2004), s. 327-338.

¹¹ Por. Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est* (2006) [dalej: DCE], 12; Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Verbum Domini* (2010), 26.

¹² J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone w wigilię obchodu 50-lecia koronacji obrazu Matki Bożej Bocheńskiej (Bochnia – 5 X 1981)*, w: Teczka I, s. 2.

¹³ Por. J. Nagórny, *Teologiczna interpretacja moralności Nowego Przymierza*, Lublin 1989, s. 262-263. Por. także: J. Nagórny, *Moralność chrześcijańska jako moralność nowego życia w Chrystusie*, w: *Vivere in Christo. Chrześcijański horyzont moralności*, red. J. Nagórny, A. Derdziuk, Lublin 1996, s. 98; S. Rosik, „Nowy człowiek” w Chrystusie, „Roczniki Teologiczne” 40 (1993), z. 3, s. 45.

Bożej. Pasterz Kościoła tarnowskiego przypominał więc o potrzebie codziennego nawracania się w swym życiu do Boga¹⁴. Z nakreślonej przez niego wizji wynika, że nieustanne nawracanie się jest drogą do przemiany moralnej człowieka. Ta przemiana, rozumiana jako nawrócenie w wymiarze religijno-moralnym, jest konieczna, by człowiek ocalił samego siebie i nie unicestwił swego życia na ziemi. Nawrócenie, będące w istocie dziełem Bożej łaski, zostało ukazane jako wejście człowieka w zasięg Bożego działania oraz jako styl życia chrześcijańskiego, wyrażający się w nieustannym wysiłku, podejmowanym w celu budowania i umacniania życia moralnego¹⁵.

Ablewicz, omawiając rzeczywistość nawrócenia, odwoływał się do Chrystusa, jako fundamentu przemiany ludzkich serc. Tylko bowiem Chrystus może pomóc człowiekowi wyjść ze stanu słabości moralnej i ukierunkować go na pełnienie dobra moralnego. Odwołując się do Chrystusa głoszącego konieczność nawrócenia, Biskup tarnowski stał na gruncie integralnej prawdy o człowieku, uwzględniającej jego wymiar cielesny i duchowy. Czynił to dlatego, by człowiek mógł spojrzeć na siebie w pełnej prawdzie¹⁶.

2. RELIGIJNY WYMIAR ŻYCIA MORALNEGO

Program życia moralnego chrześcijan, dla których wzorem jest sam Chrystus, wymaga konsekwentnej realizacji i podjęcia odpowiedzialnych działań także w różnych formach i przejawach życia religijnego. Uświadomiły to wyraźnie analizy dokonane w świetle pism Pasterza diecezji. Podstawą ich rozważań były cnoty teologalne: wiara, nadzieja i miłość. One bowiem stanowią duszę życia religijnego. To życie ożywiają i inspirują, tworząc dla niego zasady fundamentalne. Pasterz Kościoła tarnowskiego, zwracając się do chrześcijan, mówił o konieczności posiadania i rozwijania tych Bożych darów. Jest bowiem niemożliwe prowadzenie życia w imię Chrystusa bez otwarcia się na bogactwo cnót teologalnych. Biskup wskazywał zatem na wiarę, która jest podstawą życia moralnego; na nadzieję, która jest źródłem oparcia i optymizmu oraz na miłość Boga i bliźniego, która prowadzi do pełni życia chrześcijańskiego.

¹⁴ „Nawracajcie się...”. Tymi słowami Chrystus przedstawił zasadniczy program naszego życia. Winniśmy każdego dnia i w każdej chwili nawracać się do Boga [...]. Nawracanie się do Boga przez wiarę i miłość winno być naszym codziennym życiem”. J. Ablewicz, „Nawracajcie się...” (*Mk 1,15*). *List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 20 II 1985)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 414-417, s. 414-415. Por także: J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone podczas rozpoczęcia działalności Klubu Inteligencji Katolickiej (Tarnów – 1 X 1983)*, w: *Teczka II*, s. 5.

¹⁵ Por. J. Ablewicz, *Potrzeba pokuty. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 1969)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 137.

¹⁶ Por. J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone podczas rozpoczęcia działalności Klubu Inteligencji Katolickiej (Tarnów – 1 X 1983)*, w: *Teczka II*, s. 3-5. Por. także: J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone podczas poświęcenia kościoła (Cieniawa - 27 X 1985)*, w: *Teczka II*, s. 6-7.

Ablewicz, jako nauczyciel wiary, mocą autorytetu Chrystusa, z pełnym zaangażowaniem ukazywał piękno i bogactwo tej cnoty. W jego ujęciu, nadprzyrodzona cnota wiary, udzielona człowiekowi w czasie chrztu świętego, pełni niezastąpioną rolę w procesie wzrastania w Chrystusie. Otwiera bowiem człowieka na Jego łaskę, stanowi bramę zbawienia, uzdalnia do życia nadprzyrodzonego, wprowadza w zakres działania Ducha Świętego w Kościele. „Wiara – jego zdaniem – jest busolą życia”¹⁷. „Wiara katolicka wyjaśnia sens życia”¹⁸. Dokonując wewnętrznej przemiany danej osoby oraz kształtując wspólnotę Kościoła, staje się więc ona szkołą prawdziwe chrześcijańskiego życia. Dar wiary obejmuje także życie społeczne, gdyż uzdalnia człowieka do służenia bliźnim¹⁹. Ostatecznie z przedstawionej przez Biskupa wizji wiary wynika, że postawa wiary jest dla człowieka czymś niesłychanie istotnym. Do tego stopnia, że brak tej cnoty teologicznej w jakiejś mierze przekreśla życie człowieka i uniemożliwia mu współżycie nie tylko z Bogiem, ale i z innymi ludźmi.

Wiara, która wytycza kierunek życiu moralnemu chrześcijan, znajduje swoje naturalne umocnienie w nadziei. Ablewicz ukazał nadzieję jako cenny dar dla chrześcijanina²⁰. W niej bowiem zawarte jest wezwanie skierowane do człowieka, wymagające od niego całkowitego zaufania Bogu. Przyjęcie tego zadania i pójście za jego wezwaniem otwiera drogę do pełni życia chrześcijańskiego²¹. Nadprzyrodzona cnota nadziei, habitualnie zaszczerpiona przez chrzest, pomaga też określić granice ludzkiego zaangażowania się w sprawy doczesne i wspiera w dojrzewaniu do ostatecznego spotkania się z Bogiem „twarzą w twarz”. Stoi zatem u podstaw ludzkich odniesień do świata i do rzeczy ostatecznych²².

Życie moralne chrześcijanina, kształtowane zasadami wiary i umacniane nadzieją, wyraża się szczególnie przez miłość. Wydaje się, że Pasterz diecezji tarnowskiej najwięcej uwagi poświęcił w swym nauczaniu problematyce miłości. W nadprzyrodzonej cnocie miłości widział bowiem ostateczne kryterium spełnienia życia chrześcijańskiego. Istotą i mocą tego spełnienia jest dar miłości Boga do człowieka, który jest zarazem wezwaniem i wzorem kształtowania postawy miłości człowieka do Boga oraz wszystkich ludzi, a więc nawet tych, których „po

¹⁷ J. Ablewicz, *Będziecie moimi świadkami...*, s. 61.

¹⁸ J. Ablewicz, *Szósta nauka rekolekcyjna wygłoszona do niewiast w katedrze tarnowskiej (Tarnów – br. d.)*, w: ADT. *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza. Teczka z kazaniem bez dat*, s. 2 (dalej: Teczka III).

¹⁹ Por. Franciszek, Encyklika *Lumen fidei* (2013), 22, 50, 51.

²⁰ Por. M. Kluz, *Nadzieja cnotą podtrzymująca życie chrześcijańskie w nauczaniu biskupa tarnowskiego Jerzego Ablewicza (1962–1990)*, „Currenda” 156 (2006), nr 1, s. 106–115.

²¹ Por. Benedykt XVI, Encyklika *Spe salvi* (2007), 2, 3, 10.

²² Por. J. Ablewicz, *Rok nadziei. List pasterski na Wielki Post Roku Świętego (Tarnów – II II 1974)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 202–206. Por. także: J. Ablewicz, *Trzecie przemówienie wygłoszone do lekarzy (Tarnów – 1965)*, w: Teczka I, s. 8–9; J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone w katedrze z okazji zakończenia starego roku (Tarnów – 31 XII 1969)*, w: Teczka I, s. 8–9.

ludzku” bardzo trudno jest kochać²³. Postawa miłości wobec Boga i bliźnich – co mocno podkreślał Biskup – musi mieć swoje odniesienie do miłości Chrystusa. On, jako wierny świadek miłości Ojca do ludzi, wyznacza normę życia moralnego chrześcijan. Miłość bowiem, jaką ukazał swoim życiem Jezus i do naśladowania której wezwał uczniów, stała się wyznacznikiem ich wzajemnego odnoszenia się do siebie²⁴.

W procesie religijno-moralnego dojrzewania chrześcijanina, o którego kształcie osobowości decydują nadprzyrodzone dary wiary, nadziei i miłości, istotne jest też świadome uczestnictwo ochrzczonego w sakramentach świętych. Dokonuje się ono w ramach Kościoła, w nim i przez niego. Przez świadome korzystanie z tych świętych znaków łaski czytelny staje się również sakramentalny rys powołania chrześcijańskiego. W czasie swojego posługiwania pasterskiego w diecezji tarnowskiej Ablewicz wykazał bardzo dużo troski o życie sakramentalne powierzonego sobie Kościoła. Ta troska przewijała się nieustannie w jego kazaniach i listach pasterskich. W nauczaniu kierowanym do wiernych Biskup ukazywał poszczególne sakramenty jako ważne elementy życia religijnego. Uwzględniał ponadto wyrażenie rolę, znaczenie i wpływ tych świętych znaków na rozwój duchowy i moralny człowieka. W jego przemówieniach na temat życia sakramentalnego w Kościele dało się zauważyć wyczerpujące uzasadnienie i potwierdzenie ogromnego bogactwa miłości, jaką Chrystus obdarzył każdego człowieka.

W formowaniu postawy religijno-moralnej chrześcijanina zostały najpierw – w świetle pism Ablewicza – uwzględnione sakramenty chrztu i bierzmowania. One bowiem stanowią fundament życia wyznawców Chrystusa. Chrzest, w rozumieniu Biskupa, jest wezwaniem do kroczenia drogą wiary i kształtowania życia moralnego według wymagań, jakie wiara stawia²⁵. Dopełnieniem i udoskonaleniem chrztu jest łaska sakramentu bierzmowania. Ona pomaga w mężnym świadczeniu o wierze chrześcijańskiej słowem i czynem²⁶. Chrześcijanin, który porzucił wiarę lub też pobłądził na drodze swego życia, wybierając grzech, ma możliwość powrotu przez świadomy udział w sakramencie pokuty. Dzięki pojednaniu sakramentalnemu, chrześcijanin staje się niejako „nowo narodzo-

²³ Por. Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, 18.

²⁴ Podkreślił to Biskup Ablewicz w przemówieniu do inteligencji katolickiej: „W Chrystusie Panu objawiła się w sposób szczególny miłość Boża. Chrystus Pan zwłaszcza w swojej męce, w śmierci krzyżowej objawił, jak Bóg nas kocha”. J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone podczas rozpoczęcia działalności Klubu Inteligencji Katolickiej (Tarnów – I X 1983)*, w: Teczka II, s. 3. A w innym późniejszym przemówieniu uwydatnił Biskup: „Zachwyca nas Jezus, bo przecież On z miłości nieskończonej umarł i zmartwychwstał za każdego z nas, za mnie, za ciebie, za wszystkich ludzi”. J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone podczas poświęcenia kaplicy (Gorlice – 26 VIII 1984)*, w: Teczka II, s. 2.

²⁵ Por. J. Ablewicz, *Chrzest naszą paschą. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 22 II 1973)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 190-195.

²⁶ Por. J. Ablewicz, *Sakrament dojrzałego wyznawanie wiary. List pasterski o przygotowaniu do sakramentu bierzmowania (Tarnów - 1986)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 122-127.

nym” i uczestniczy w radości uwolnienia od grzechu mocą Chrystusowego przebaczenia. Ablewicz był przekonany, że ponowny rozkwit świadomości moralnej wiąże się w życiu chrześcijan z dobrym i owocnym uczestnictwem w sakramencie pokuty i pojednania²⁷.

Wiele wspólnych funkcji z sakramentem pokuty i pojednania ma sakrament namaszczenia chorych. Podkreślała to zawsze nauka Kościoła, akcentując niejako organiczny związek tych dwóch sakramentów. Według Pasterza tarnowskiego, sakrament namaszczenia stanowi cenne „lekarstwo” dla chorego człowieka. Pomaga mu bowiem nadać sens cierpieniu, a także odnaleźć zasadniczy cel swej egzystencji w sytuacji ciężkiej choroby²⁸. Odpowiada to najgłębszym pragnieniom człowieka, który za wszelką cenę, nawet nieświadomie, dąży do tego, aby jego życie miało jakąś nadrzędną wartość. Trzeba jednak zaznaczyć, że biskupie nauczanie na temat sakramentu namaszczenia, w porównaniu z innymi sakramentami, przedstawia się stosunkowo skromnie. Z dzisiejszego punktu widzenia wydaje się, iż fakt ten był w jakiejś mierze uwarunkowany niewykrytalizowaną jeszcze w pełni w owym czasie świadomością uzdrawiającej mocy, jaką niesie w sobie sakrament namaszczenia chorych.

Homo viator, którym jest każdy wierzący w Chrystusa, oczyszczając się w sakramencie pokuty i pokrzepiając łaską sakramentu chorych w sytuacji trudności i cierpień, wzmacnia swe duchowe siły w sakramencie Eucharystii²⁹. Biskup w swojej pasterskiej posłudze słowa ukazał Eucharystię jako największy skarb, dany człowiekowi jako ośrodek całego życia religijno-moralnego chrześcijanina. We Mszy Świętej widział szansę rozwiązania wielu trudności życiowych. Albowiem w tym misterium ma miejsce spotkanie z żywym słowem Boga i z samym Bogiem, przez przyjęcie Ciała i Krwi Chrystusa Pana. Najświętszy Sakrament – co mocno podkreślał Ablewicz – stanowi również szczególne źródło zobowiązań moralnych chrześcijanina. Dokładna analiza jego kazań pozwala stwierdzić, że Eucharystia jawi się tutaj jako sakrament niosący w sobie konkretne wezwania moralne dla wierzących: do praktykowania miłości i ofiary, do budowania wspólnoty

²⁷ Por. J. Ablewicz, *Ku prawdziwemu człowieczeństwu. List pasterski...*, s. 35-36. Por. także: J. Ablewicz, *Ciało Chrystusa. Amen. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 10 III 1965)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 66-69; J. Ablewicz, *Trzecie przemówienie wygłoszone do lekarzy (Tarnów – 1965)*, w: Teczka I, s. 20-21; J. Ablewicz, *Potrzeba pokuty. List pasterski...*, s. 137; J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone podczas erygowania drogi krzyżowej (Nockowa – 28 IX 1969)*, w: Teczka I, s. 3.

²⁸ Według Ablewicza, sakrament namaszczenia chorych, jak każdy zresztą sakrament, jest „osobistym spotkaniem z Chrystusem, który leczy człowieka z różnych dolegliwości, uświęca i daje siłę do życia świętego”. J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone podczas uroczystości Bożego Ciała (Tarnów – 1975)*, w: Teczka I, s. 2. Por. J. Ablewicz, *Chrystus i chorzy. Kazanie wygłoszone do chorych (Nowy Sącz – 12 VIII 1973)*, w: Teczka I, s. 2-3. J. Ablewicz, *Bóg wielki w cierpieniu i miłosierdziu. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 7 III 1984)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 390-391.

²⁹ Por. Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis* (2007), 20-21.

i ducha jedności, do dziękczynienia, uwielbienia i adoracji. Eucharystia wzywa też do uświęcania siebie i świata oraz zobowiązuje chrześcijan do apostołstwa³⁰.

W przepowiadaniu Pasterza tarnowskiego Eucharystia jest źródłem, z którego wypływają i do którego dążą też inne sakramenty. Odnosi się to zwłaszcza do tzw. sakramentów szczególnego powołania w Kościele, czyli kapłaństwa i małżeństwa. W refleksji nad sakramentem kapłaństwa został zaakcentowany szczególnie jego charakter służebny³¹. Ablewicz bowiem zdawał sobie doskonale sprawę, że „bez pokornego służenia drugim nie ma prawdziwego Chrystusowego kapłaństwa”³². Kapłani posiadający święcenia reprezentują Chrystusa, który jest Głową Kościoła i powołani są do służby całemu Ludowi Bożemu, na wzór Dobrego Pasterza. Ustanowieni w Kościele i dla Kościoła, służą Ludowi Bożemu głównie przez głoszenie słowa Bożego, sprawowanie sakramentów świętych i świadectwo wiary, nadziei i miłości. Moralne wymagania sakramentu kapłaństwa, w rozumieniu Biskupa, dotyczyły jednak nie tylko funkcji kapłana w Kościele, ale też jego osobistego życia. Kapłaństwo bowiem żąda od tego, który posiada święcenia, przyjęcia określonego stylu życia, polegającego na naśladowaniu Chrystusa. Kapłan jest wezwany, aby stawał się prawdziwym obrazem Chrystusa. Można więc krótko stwierdzić, że sakrament kapłaństwa wiązał się w ujęciu Ablewicza z wezwaniem do ewangelicznego radykalizmu i miał na celu służbę w znaku miłości³³.

Podobny dar do praktykowania bezinteresownej miłości zawiera się także w życiu małżeńskim, które Chrystus podniósł do godności sakramentu, tak jak kapłaństwo. Pasterz tarnowski ukazał sakrament małżeństwa jak dar Chrystusa i jednocześnie jako zobowiązanie. Sakrament ten zobowiązuje małżonków do współdziałania w życiu Kościoła, celem urzeczywistniania jego zbawczej misji. Sakramentalność domaga się też od małżonków dożgonnego trwania w wierności i nierozzerwalności. W jednej z nauk rekolekcyjnych Ablewicz mówił do

³⁰ Por. J. Ablewicz, *Chrystus Eucharystyczny nauczycielem i wychowawcą polonii amerykańskiej. Homilia wygłoszona dla polonii amerykańskiej podczas 41 Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego w Filadelfii (Filadelfia – 7 VIII 1976)*, w: Teczka I, s. 2. Por. także: J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone w Wielki Czwartek w bazylice katedralnej (Tarnów – 1977)*, w: Teczka I, s. 2-3; J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone podczas rozpoczęcia sympozjum na temat Eucharystii (Tarnów – 25 III 1987)*, w: Teczka II, s. 4-5; J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone na zakończenie sympozjum na temat eucharystii (Tarnów – 25 III 1987)*, w: Teczka II, s. 2; J. Ablewicz, *Ciało Chrystusa. Amen. List pasterski...*, s. 69; J. Ablewicz, *Odezwa z okazji Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego w Filadelfii (Tarnów – 6 VII 1976)*, w: Teczka I, s. 270-271.

³¹ Por. M. Kluz, *Kapłaństwo drogą służby w nauczaniu Jerzego Ablewicza Biskupa tarnowskiego*, „Currenda” 152 (2003), nr 4, s. 556-563.

³² J. Ablewicz, *Lavare pedes. List pasterski na dzień ingresu do katedry tarnowskiej (Tarnów – 27 V 1962)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 13.

³³ Por. J. Ablewicz, *Będziecie moimi świadkami...*, s. 62-63. Por. także: J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone podczas udzielania święceń kapłańskich (Tarnów – 1975)*, w: Teczka I, s. 10-11; J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone do księży w Seminarium Duchownym (Tarnów – 8 VIII 1978)*, w: Teczka I, s. 6; J. Ablewicz, *Kazanie wygłoszone do kapłanów w Wielki Czwartek (Tarnów – 27 III 1986)*, w: Teczka II, s. 4-5; J. Ablewicz, *Kazanie wygłoszone w katedrze tarnowskiej podczas udzielania święceń kapłańskich (Tarnów – 24 V 1987)*, w: Teczka II, s. 4.

niewiast: „Drogie Niewiasty! Dbajcie o wierność, bo ona zabezpiecza Wam miłość małżeńską”³⁴. W nauczaniu Biskupa tę wierność i nierozzerwalność umacnia w sakramencie małżeństwa sam Chrystus. On również wprowadza męża i żonę w bezinteresowną miłość wzajemną i otwiera ich na inne osoby. W ten sposób sakramentalna wspólnota małżeńska staje się źródłem i mocą w kształtowaniu wspólnoty rodzinnej. Zobowiązuje to małżonków do odpowiedzialnego rodzicielstwa, przejawiającego się w przekazywaniu życia, wychowaniu potomstwa oraz do twórczej partycypacji w rozwoju społeczeństwa i aktywnego uczestnictwa w życiu i działalności Kościoła³⁵.

Życie religijno-moralne chrześcijanina nie wyczerpuje się jednak w samym życiu sakramentalnym. Życie moralne człowieka wyraża się także w kulcie oddawanym Bogu. Pasterz Kościoła tarnowskiego, zwracając się do wiernych swojej diecezji, wyraźnie dostrzegł powołanie, a nawet zobowiązanie, każdego chrześcijanina do oddawania Bogu należnej czci. Cześć oddawana Bogu znalazła swój wyraz w takich aktach kultu religijnego, jak: modlitwa, świętowanie niedzieli, składany ślub czy pielgrzymka. W tych znakach kultycznych chrześcijanin wyraża Bogu wdzięczność za to, kim jest i co dla niego uczynił; wielbi Go i raduje się z Nim oraz pozwala, aby Bóg swoją łaską przenikał jego życie. Ten duch uwielbienia i religijnej czci przejawia się głównie w modlitwie. Podkreślał to często w swoich przemówieniach Biskup Ablewicz. Jego zdaniem, modlitwa jest aktem czci Boga, gdyż dzięki niej człowiek przyznaje, że wszystko otrzymuje od Boga jako miłującego Ojca. Stawiając człowieka w prawdzie przed obliczem Boga, modlitwa umacnia w nim niezachwianą ufność w dobroć i wszechmoc Boga. Modlitwa nadaje również – co szczególnie mocno podkreślał Pasterz tarnowski – kierunek i siłę całemu życiu moralnemu człowieka. Wpływa ona na kształtowanie postawy moralnej człowieka wobec Boga, bliźniego i otaczającego świata. Toruje drogę dobru i służy przezwyciężaniu zła w świecie. Przypomina także człowiekowi o godności, którą nadał mu Bóg³⁶.

W kręgu religijności chrześcijańskiej, w której centrum jest i pozostanie zawsze Bóg, znajdują się również osoby naznaczone znamieniem świętości, którym z tytułu szczególnej przynależności do Boga przysługuje kult religijnej czci. Wśród tych osób wyjątkowe miejsce, zdaniem Biskupa, zajmuje Maryja. Ona bowiem najlepiej odpowiedziała swoim życiem na Boże powołanie i obdarowanie. W ten

³⁴ J. Ablewicz, *Pierwsza nauka rekolekcyjna wygłoszona do niewiast w katedrze tarnowskiej (Tarnów – br. d.)*, w: Teczka III, s. 6.

³⁵ Por. J. Ablewicz, *Kazanie wygłoszone podczas uroczystości srebrnego jubileuszu małżeństwa państwa Kazimierzy i Mariana Borowców (Tarnów – 6 IX 1964)*, w: Teczka I, s. 2. Por. także: J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone w katedrze na zakończenie kursu przedmałżeńskiego (Tarnów – 1967)*, w: Teczka I, s. 1-16; J. Ablewicz, *Konferencja wygłoszona na Studium Rodziny (Tarnów – 28 XI 1982)*, w: Teczka I, s. 4.

³⁶ Por. J. Ablewicz, *Będziecie moimi świadkami...*, s. 37. Por. także: J. Ablewicz, *Dar kontemplacji. List pasterski z okazji jubileuszu 750-lecia opactwa Cystersów w Szczyrzycu (Tarnów – 16 VII 1984)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 408.

sposób stała się dla każdego chrześcijanina doskonałym wzorem życia moralnego. Biskup Kościoła tarnowskiego w swoim pasterskim nauczaniu przeznaczył Maryi szczególne miejsce, mając nadzieję, że chrześcijanin otworzy się na Jej działanie³⁷. Pragnął też pomóc każdemu zagubionemu człowiekowi, poprzez wskazanie konkretnych, godnych naśladowania przykładów z życia Najświętszej Maryi Panny³⁸.

Ablewicz, jako dobry pedagog, dostrzegł również wielką potrzebę szerzenia kultu świętych³⁹. Był bowiem przekonany, że rozwój kultu świętych będzie potężnym środkiem oddziaływania duszpasterskiego i przyczyni się do ożywienia religijnego wiernych. Przedmiotem zainteresowania Biskupa byli zarówno święci Kościoła tarnowskiego, jak i powszechnego. Propagując wzory osobowe ludzi świętych, Pasterz diecezji akcentował przede wszystkich trzy wymiary ich osobowości: świętość, modlitwę i życie miłością. Wyraźnie też wskazywał na niewymierną, niewyczerpalną i ciągle aktualną wartość, jaką posiadają przed Bogiem modlitwy i dobre uczynki wszystkich świętych, idących na czele z Matką Bożą śladami Chrystusa⁴⁰.

3. SPOŁECZNY CHARAKTER ŻYCIA MORALNEGO

W przekazywanym przez Pasterza Kościoła tarnowskiego ewangelicznym orędziu moralnym nie mogło zabraknąć także odniesień do szeroko rozumianej płaszczyzny życia społecznego. To życie społeczne, obok wymiaru religijnego, jest jednym z istotnych aspektów powołania chrześcijańskiego. W społecznej wizji życia moralnego, jaką ukazał Ablewicz, uderza przede wszystkim jej charakter pasterski. Biskup mocno akcentował praktyczne znaczenie swego nauczania. W każdej poruszanej przez siebie kwestii ukazywał kierunki moralnych rozwiązań dylematów

³⁷ Por. M. Kluz, *Troska Biskupa Jerzego Ablewicza o rozwój kultu maryjnego w diecezji tarnowskiej*, w: *Dzieje diecezji tarnowskiej*, t. 3. *Memoriae Ecclesiae custos. Księga pamiątkowa dedykowana ks. dr. Ryszardowi Banachowi w 70. rocznicę urodzin*, red. J. Jurkiewicz, A. Żurek, Tarnów 2013, s. 411-421.

³⁸ Por. J. Ablewicz, *Błogosławioną zwać mnie będą. List pasterski z okazji koronacji cudownego obrazu Matki Bożej w Okulicach (Tarnów – 1962)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 15-18. Por. także: J. Ablewicz, *Maryja naszym pocieszeniem. List pasterski zapowiadający koronację cudownego obrazu Matki Bożej Pocieszenia w Nowym Sączu (Tarnów – 1963)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 45-48; J. Ablewicz, *Matka Bolesna w tysiącletnich dziejach narodu. List pasterski zapowiadający koronację figury Matki Bożej Bolesnej w Limanowej (Tarnów – 11 VIII 1966)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 93-96; J. Ablewicz, *Niepokalone piękno Maryi. List pasterski zapowiadający koronację figury Matki Bożej w Lipinkach (Tarnów – 24 VI 1980)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 328-333.

³⁹ Por. M. Kluz, *Święci wzorem w wypełnianiu chrześcijańskiego powołania w nauczaniu Jerzego Ablewicza Biskupa Tarnowskiego (1962–1990)*, „*Currenta*”, 157 (2007), nr 2, s. 91-102.

⁴⁰ Por. J. Dudziak, *Przełomowe ćwierćwiecze posługiwania Bpa Jerzego Ablewicza w Kościele tarnowskim*, „*Tarnowskie Studia Teologiczne*” 10 (1987), nr 2, s. 23. Por. także: Z. Sadko, *Percepcja soborowej odnowy liturgicznej w diecezji tarnowskiej za pasterzowania Księdza Arcybiskupa Jerzego Ablewicza (1962–1990)*, Tarnów 1997, s. 118.

społecznych. Podawał też konkretne wskazówki, co należy czynić, aby życie ludzkie stawało się doskonalsze.

W nauczaniu społecznym Biskupa tarnowskiego dało się wyróżnić pewne nurty, bardziej znaczące wątki, które współgrały ze sobą i tworzyły logiczne sekwencje, układające się w harmonijną całość. Jedne z nich dotyczyły bardziej ogólnych zagadnień społecznych, inne zaś skupiały się na szczególnych płaszczyznach odpowiedzialności chrześcijan za życie społeczne. W zawartej w nauczaniu pasterskim Biskupa ogólnej wizji życia społecznego pojawiały się zagadnienia ogniskujące się wokół podstawowych zagrożeń życia społecznego. Duszpasterska wrażliwość pozwoliła bowiem Ablewiczowi dostrzec wiele owych niebezpiecznych zagrożeń, wad i nałogów społecznych⁴¹. Do najważniejszych Biskup zaliczył: całą sferę życia małżeńskiego i rodzinnego, demoralizację dzieci i młodzieży, plagę pijaństwa i alkoholizmu, szerzenie egoizmu i nienawiści społecznej, zagrożenie etosu pracy, kultury i ekologii. Jego nauczanie odnośnie do zagrożeń dało w miarę pełny ich obraz. Naturalnie, zawiera ono także ocenę moralną piętnowanych zjawisk.

Mając świadomość istnienia tak licznych zagrożeń, Pasterz diecezji starał się wszelkimi sposobami zaradzić dostrzeganemu złu. Usiłował wskazać chrześcijanom odpowiednie drogi i środki pokonywania tych negatywnych zjawisk. Analiza jego pism pozwoliła wyodrębnić niejako dwa rodzaje środków, za pomocą których można skutecznie przeciwstawić się głównym wadom i nałogom społecznym. Były to mianowicie środki nadprzyrodzone i przyrodzone. Do tych pierwszych Biskup zaliczył: nawrócenie serca, uczestnictwo w sakramentach świętych, nabywanie cnót chrześcijańskich, formowanie sumienia i umartwienie. Mówiąc zaś o środkach przyrodzonych, zaakcentował szczególnie wychowanie i posługę katechetyczną. Zdaniem Ablewicza, praktykowanie wyżej wymienionych środków nie tylko skutecznie chroni chrześcijan przed złem moralnym, ale też przyczynia się do uzdrowienia życia osobistego i społecznego.

Nadrzędną troską Pasterza tarnowskiego, zabiegającego tak usilnie o odnowę życia społecznego, było to, aby moralnie zdrowe społeczeństwo kształtowało odpowiedzialnych i wrażliwych na miłość ojczyzny obywateli. Patriotyzm jest bowiem integralną częścią składową społecznej powinności moralnej człowieka. W kazaniu wygłoszonym po odsłonięciu popiersia Wincentego Witosa w bazylice katedralnej w Tarnowie 8 września 1985 roku powiedział: „Musimy sobie uświadomić, że nie można tworzyć jednej rodziny i odnosić się do siebie w duchu braterskim, jeśli zabraknie szacunku, czci i miłości wobec Ojczyzny [...]. Każdy

⁴¹ W jednym z nabożeństw zorganizowanym dla ludzi pracy w tarnowskiej katedrze Biskup Ablewicz powiedział wyraźnie: „Znamy bolączki naszego życia społecznego. One nas martwią. Jest ich tak wiele [...]. Musimy sobie tę prawdę jasno uświadomić – i to wszyscy, obecni tu i nieobecni, wierzący i niewierzący, bo przecież wszyscy Polacy czują po polsku”. J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone podczas nabożeństwa dla robotników w katedrze (Tarnów – 14 IX 1986)*, w: Teczka II, s. 6. Por. J. Ablewicz, *Nasza odpowiedzialność za Rok Maryjny. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 11 II 1988)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 470.

człowiek powinien więc poczuwać się do odpowiedzialności za Ojczyznę⁴². Ablewicz postrzegał ojczyznę jako dar i jednocześnie jako zadanie. Miłość ojczyzny jest zadaniem dla każdego i każdy człowiek powinien starać się ją realizować zgodnie ze swoją funkcją społeczną i swoimi możliwościami. Patriotyzm, w ujęciu Biskupa, jawił się zatem jako cnota chrześcijańska. Nic więc dziwnego, że to zagadnienie zajęło w jego refleksji tak poczesne miejsce.

W całokształcie problematyki społecznej, którą podjął w swoim pasterskim nauczaniu Pasterz diecezji tarnowskiej, można było również odnaleźć pewne zagadnienia o kluczowym znaczeniu dla życia społecznego człowieka. Do najbardziej istotnych zagadnień społecznych Ablewicz zaliczył rodzinę, pracę i kulturę. Te trzy płaszczyzny odpowiedzialności za życie społeczne, które stały się przedmiotem refleksji, pełnią, jego zdaniem, najważniejszą rolę.

W centrum rozważań Biskupa znalazła się rodzina. Wspólnota rodzinna jest bowiem właściwym środowiskiem kształtowania postaw moralnych i rozwoju cnót społecznych. Z nią łączą się podstawowe wartości, takie jak służba życiu i wychowanie, które Biskup szeroko rozważał w swoim przepowiadaniu. Mówiąc o przekazywaniu życia, zawsze zwracał uwagę na zagadnienie odpowiedzialnego rodzicielstwa. W wychowaniu zaś akcentował potrzebę kształtowania wszystkich dziedzin życia ludzkiego, ze szczególnym uwzględnieniem sfery religijnej i moralnej⁴³. Ablewicz wskazał również na udział rodziny we wspólnocie eklezjalnej. Podkreślał, że z jednej strony Kościół buduje i wychowuje rodzinę chrześcijańską, z drugiej zaś rodzina jest żywo obecna w całokształcie życia Ludu Bożego i uczestniczy w jego posłannictwie. Wspólnota rodzinna warunkuje też właściwy rozwój i trwanie społeczeństwa. Jest pierwszą i niezastąpioną szkołą życia społecznego⁴⁴. Ale nie tylko rodzina, jak zauważył Biskup, jest na służbie społeczeństwa, także społeczeństwo ma obowiązek spieszyć z pomocą rodzinie. Społeczeństwo i państwo mają powinność stworzyć rodzinie warunki odpowiedniej egzystencji i realizacji jej zadań.

Rodzina jest też dla człowieka naturalną szkołą pracy. Bogata rzeczywistość pracy ludzkiej stanowiła temat, który był podejmowany z niezwykłą predylekcją przez Pasterza Kościoła tarnowskiego. Jego wizja pracy, mimo iż pokrywała się w zasadzie z tradycyjną nauką Kościoła w tym względzie, posiadała także pewne

⁴² J. Ablewicz, *Homilia wygłoszona w uroczystość Narodzenia Najświętszej Maryi Panny po odświeżeniu popiersia Wincentego Witosa (Tarnów – 8 IX 1985)*, w: *Teczka II*, s. 4. Por. J. Ablewicz, *Kazanie wygłoszone dla Solidarności (Brzesko – 24 IX 1981)*, w: *Teczka I*, s. 4; J. Ablewicz, *Na straży polskiego obyczaju katolickiego. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 2 II 1989)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 482.

⁴³ Por. J. Ablewicz, *Nauczyciele wiary i współpracownicy Bożej łaski. List pasterski do rodziców o wychowaniu eucharystycznym (Tarnów – 1967)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 104-107. Por. także: *Pozwólcie dzieciom przychodzić do mnie. List pasterski na Wielki Post o wychowaniu religijnym i katechezie dzieci przedszkolnych (Tarnów – 11 II 1977)*, w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 276; J. Ablewicz, *Kazanie wygłoszone w parafii św. Rodziny (Tarnów – 10 I 1965)*, w: *Teczka I*, s. 1.

⁴⁴ Por. Franciszek, *Encyklika Lumen fidei* (2013), 52-54.

oryginalne wątki. W nauczaniu Ablewicza praca jawi się jako powinność moralna, obowiązek człowieka. Powinność ta rozciąga się na wszystkich ludzi zdolnych do pracy. Mówiąc o moralnej powinności pracy, Biskup podkreślił jej głęboką motywację teologiczną i społeczną. Ukazał, że chrześcijanin, chcąc rozwijać swoje życie moralne, powinien zawsze pracować ze względu na Boga, siebie samego i bliźnich. Mówiąc o bliźnich, miał na myśli przede wszystkim rodzinę, społeczeństwo i naród. Pasterz tarnowski rozważał więc trzy aspekty moralnej powinności pracy: religijny, personalistyczny i społeczny⁴⁵. W swoich kazaniach zwrócił też uwagę na prawa ludzi pracy oraz na zagadnienie własności, które ściśle wiąże się z pracą. Trzeba jednak stwierdzić, że temu ostatniemu nie poświęcił zbyt wiele uwagi. Przypominał tylko i potwierdził naukę papieża Jana Pawła II o pierwszeństwie pracy przed kapitałem⁴⁶.

W świetle pism Ablewicza daje się też zauważyć, że praca, choć ma istotne znaczenie dla życia moralnego człowieka, to jednak sama nie wystarczy, by w pełni ukształtować jego życie. Człowiek bowiem potrzebuje do harmonijnego rozwoju czegoś więcej – potrzebuje kultury. Tożsamość osoby ludzkiej realizuje się w sferze kultury. Biskup, podejmując zagadnienie kultury, nie przeprowadził jednak w swoim społecznym nauczaniu jej gruntownej i wyczerpującej analizy. Powołując się na dokumenty Soboru Watykańskiego II oraz niektóre wypowiedzi papieża Jana Pawła II, wskazał tylko na pewne aspekty kultury⁴⁷. Jest jednak rzeczą znamionną, że pochylając się nad problematyką kultury, nigdy nie tracił z oczu człowieka, wpisanego w szeroki horyzont jego codziennych problemów życiowych. W swoim przepowiadaniu szczególnie mocno podkreślał, że kultura ma wychowywać człowieka. „Droga do pełnego człowieczeństwa – mówił w rekolekcjach watykańskich – prowadzi przez kulturę, która rodzi się z Ducha Świętego, aby następnie rozlewać się, udzielać, rozprzestrzeniać. Dlatego ludzkości potrzeba świadectwa kultury”⁴⁸. Drugim, równie istotnym, zadaniem kultury jest szeroko pojęta edukacja. Wychowanie i kształcenie umożliwiają lepsze poznanie samego siebie, innych ludzi i świata. Kształtują w człowieku zdolność do formułowania właściwych

⁴⁵ Por. J. Ablewicz, *Święty Józef – czyli praca, która uszczęśliwia. List pasterski na 100-letnią rocznicę powstania Zgromadzenia Sióstr świętego Józefa* (Tarnów – 1984), w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 395-399. Por. także: J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone z okazji poświęcenia placu pod budowę kościoła i udzielania sakramentu bierzmowania* (Pustków – 2 V 1982), w: *Teczka I*, s. 3; J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone podczas nabożeństwa dla robotników w katedrze* (Tarnów – 14 IX 1986), w: *Teczka II*, s. 5-6.

⁴⁶ W encyklice *Laborem exercens* papież Jan Paweł II pisze: „Własność nabywa się przede wszystkim przez pracę po to, aby służyła pracy”. Jan Paweł II, *Encyklika Laborem exercens* (1981), 14.

⁴⁷ Por. M. Kluz, *Chrześcijańska wizja kultury w nauczaniu Jerzego Ablewicza Biskupa tarnowskiego*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 22 (2003), nr 1, s. 87-98.

⁴⁸ J. Ablewicz, *Będziecie moimi świadkami...*, s. 132. Por. J. Ablewicz, *Orędownicza kultura polskiej. List pasterski na 700-lecie założenia klasztoru Klarysek w Starym Sączu* (Tarnów – 26 VI 1981), w: tenże, *Kościółowi napisz...*, s. 350.

sądów, uwrażliwiają na prawdę i piękno, a nade wszystko dają poczucie sensu obiektywnego dobra, które tworzy moralność⁴⁹.

Analiza pism Biskupa, dotycząca problematyki kultury, pozwoliła ostatecznie na obiektywne stwierdzenie, że kultura nie może być realizowana ze szkodą dla człowieka, ale zawsze dla jego dobra i moralnego doskonalenia się. Aby jednak tak się działo, kultura musi przyjąć pomoc Kościoła. Kościół, kierując się zmysłem wiary, troszczy się bowiem o wszystkie aspekty ludzkiej egzystencji. W tej perspektywie nie są mu też obojętne problemy społeczne⁵⁰. Otwarcie się Kościoła na potrzeby i trudności życia społecznego dało się wyraźnie zauważyć w pasterskiej posłudze słowa Ablewicza. Z jego nauczania wynika, że Kościół podchodzi do problemów życia społecznego we właściwy sobie sposób, od strony moralnej i duszpasterskiej. Pełniąc swoją misję zbawczą i głosząc światu Ewangelię, Kościół ujawnia to wszystko, co obraża godność człowieka i godzi w jego podstawowe prawa. Piętnuje takie sytuacje, w których narusza się prawo moralne oraz ostrzega przed wszelkimi formami zła, ukazując przy tym ich negatywne konsekwencje. „Kościół, który jest – jak mówił Biskup – szkołą życia”⁵¹, w swoim zatroskaniu pasterskim o cały Lud Boży i otwarciu na świat powinien też nieustannie przypominać o respektowaniu podstawowych wartości moralnych. W końcu sam poszukuje nowych dróg i sposobów ulepszania życia ludzkiego.

We wszystkich tych zadaniach Kościoła żywo uczestniczą także ludzie świeccy, co zresztą często podkreślał Biskup tarnowski w swoich kazaniach i listach pasterskich. W jego pismach można było dostrzec, że doceniał on ogromną wartość apostołstwa ludzi świeckich w Kościele i świecie. Twierdził, że dzięki temu apostołstwu zbawcze słowo Ewangelii może dotrzeć do wszystkich kręgów społecznych. Chodziło mu zwłaszcza o apostołstwo stałe, wynikające z konsekwentnej zgodności osobistego życia z deklarowaną wiarą⁵².

W świetle powyższych refleksji można zaryzykować twierdzenie, że przesłanie moralne, zawarte w nauczaniu Jerzego Ablewicza, odpowiadało na najbardziej aktualne wyzwania ówczesnego czasu. Z pasterskiego przepowiadania Biskupa wyłania się klarowny i w pełni realistyczny model chrześcijańskiego życia moralnego. Ablewicz, jako gorliwy pasterz, odpowiedzialny za formowanie i umacnianie życia moralnego, dawał konkretne wskazówki, co należy czynić, aby życie

⁴⁹ Por. M. Zajac, *Troska arcybiskupa Jerzego Ablewicza o duszpasterstwo katechetyczne w Kościele partykularnym*, w: *Świadek wierny. Dziesiąta rocznica śmierci arcybiskupa Jerzego Ablewicza*, red. J. Stala, Tarnów 2000, s. 184-187.

⁵⁰ Por. Franciszek, *Adhortacja apostołska Evangelii gaudium* (2013), 52-75.

⁵¹ J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone podczas poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę nowego kościoła parafialnego (Rysie – 8 VI 1969)*, w: *Teczka I*, s. 6.

⁵² Por. J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone na Konferencji Episkopatu (Kraków – 1968)*, w: *Teczka I*, s. 12.

chrześcijan stawało się coraz doskonalsze. W zarysowanej przez niego wizji życia moralnego uderza przede wszystkim jej pasterski charakter. Biskup nie zatrzymywał się na teoretyzowaniu moralnym, ale mocno akcentował praktyczne, duszpasterskie znaczenie swego posłannictwa, które wypływało z ewangelizacyjnej misji Kościoła. Jego refleksja, zakorzeniona w Biblii i naznaczona wielkim pietyzmem wobec wielowiekowego depozytu wiary, może stanowić wielki wzór klarownego wyrażania chrześcijańskich zasad moralnych, będących adekwatną odpowiedzią na te problemy, które niesie w sobie rzeczywistość życia ludzkiego, podlegająca ciągłym przeobrażeniom i różnorodnym kulturowym fluktuacjom. Można żywić nadzieję, że przykład Pasterza tarnowskiego i jego cenne wypowiedzi staną się pomocne w jasnym sprecyzowaniu celu i sensu życia i ustaleniu właściwej postawy moralnej współczesnych Polaków.

A MORAL MESSAGE IN PASTORAL PREACHING OF JERZY ABLEWICZ, BISHOP OF TARNÓW (1962–1990)

Summary

Proper human development demands a clear moral orientation in life and definition of purpose and of the meaning of human existence. Unfortunately, the phenomena that can be observed in the area of contemporary moral attitudes and actions, seem to confirm the ethical disorientation and mental confusion of man. The boundary between good and evil and between truth and falsehood is blurred. The fundamental moral values are eroding. These occurrences also could have been observed in times in which Jerzy Ablewicz, the Shepherd of the Church of Tarnów, lived and worked. The Bishop in his pastoral ministry tried to present to the faithful a clear and convincing image of life that is truly Christian. A moral message contained in his teaching responded to the most recent challenges of the contemporary time. As a zealous pastor, responsible for the formation and strengthening of the moral life, he gave specific instructions on what should be done to improve the lives of Christians.

Słowa kluczowe: Ablewicz, przepowiadanie, moralność, życie chrześcijańskie, człowiek

Keywords: Ablewicz, preaching, morality, Christian life, man

BIBLIOGRAFIA

Ablewicz J., „*Nawracajcie się...*” (Mk 1,15). *List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 20 II 1985)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz. Listy, odezwy, modlitwy okolicznościowe (1962–1989)*, red. A. Kokoszka, A. Paciorek. Katowice, s. s. 414–417.

- Ablewicz J., *Będziecie moimi świadkami. Rekolekcje watykańskie (Wielki Post – 8-14 II 1981)*, Paris 1983.
- Ablewicz J., *Błogosławioną zwać mnie będą. List pasterski z okazji koronacji cudownego obrazu Matki Bożej w Okulicach (Tarnów – 1962)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 15-18.
- Ablewicz J., *Bóg wielki w cierpieniu i miłosierdziu. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 7 III 1984)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 390-394.
- Ablewicz J., *Chrystus Eucharystyczny nauczycielem i wychowawcą polonii amerykańskiej. Homilia wygłoszona dla polonii amerykańskiej podczas 41 Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego w Filadelfii (Filadelfia – 7 VIII 1976)*, w: ADT. *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza. Teczka 1962–1982*, s. 1-5 (dalej: Teczka I).
- Ablewicz J., *Chrystus i chorzy. Kazanie wygłoszone do chorych (Nowy Sącz – 12 VIII 1973)*, w: Teczka I, s. 1-3.
- Ablewicz J., *Chrzest naszą paschą. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 22 II 1973)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 190-195.
- Ablewicz J., *Ciało Chrystusa. Amen. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 10 III 1965)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 66-69.
- Ablewicz J., *Dar kontemplacji. List pasterski z okazji jubileuszu 750-lecia opactwa Cystersów w Szczyrzycu (Tarnów – 16 VII 1984)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 406-410.
- Ablewicz J., *Homilia wygłoszona w uroczystość Narodzenia Najświętszej Maryi Panny po odświeżeniu popiersia Wincentego Witosa (Tarnów – 8 IX 1985)*, w: ADT. *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza. Teczka 1983–1990*, s. 1-4 (dalej: Teczka II).
- Ablewicz J., *Kazanie wygłoszone dla duszpasterzy młodzieży (Zabawa – 12 XI 1986)*, w: Teczka II, s. 1-5.
- Ablewicz J., *Kazanie wygłoszone dla Solidarności (Brzesko - 24 IX 1981)*, w: Teczka I, s. 1-4.
- Ablewicz J., *Kazanie wygłoszone do kapłanów w Wielki Czwartek (Tarnów – 27 III 1986)*, w: Teczka II, s. 1-5.
- Ablewicz J., *Kazanie wygłoszone podczas konsekracji kościoła (Brzesko-Słotwina – 9 III 1986)*, w: Teczka II, s. 1-6.
- Ablewicz J., *Kazanie wygłoszone podczas poświęcenia kaplicy dla siostr Albertynek w Domu Księży Emerytów (Tarnów – 25 III 1986)*, w: Teczka II, s. 1-4.
- Ablewicz J., *Kazanie wygłoszone podczas uroczystości srebrnego jubileuszu małżeństwa państwa Kazimierzy i Mariana Borowców (Tarnów – 6 IX 1964)*, w: Teczka I, s. 1-6.
- Ablewicz J., *Kazanie wygłoszone w czasie Mszy św. na rozpoczęcie roku akademickiego w Seminarium Duchownym (Tarnów – 27 IX 1982)*, w: Teczka I, s. 1-5.
- Ablewicz J., *Kazanie wygłoszone w katedrze tarnowskiej podczas udzielania święceń kapłańskich (Tarnów – 24 V 1987)*, w: Teczka II, s. 1-6.
- Ablewicz J., *Kazanie wygłoszone w parafii św. Rodziny (Tarnów – 10 I 1965)*, w: Teczka I, s. 1-7.
- Ablewicz J., *Konferencja wygłoszona na Studium Rodziny (Tarnów – 28 XI 1982)*, w: Teczka I, s. 1-8.

- Ablewicz J., *Ku prawdziwemu człowieczeństwu. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 1963)*, w: *Kościółowi napisz...* s. 34-37.
- Ablewicz J., *Lavare pedes. List pasterski na dzień ingresu do katedry tarnowskiej (Tarnów – 27 V 1962)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 12-15.
- Ablewicz J., *Maryja naszym pocieszeniem. List pasterski zapowiadający koronację cudownego obrazu Matki Bożej Pocieszenia w Nowym Sączu (Tarnów – 1963)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 45-48.
- Ablewicz J., *Matka Bolesna w tysiącletnich dziejach narodu. List pasterski zapowiadający koronację figury Matki Bożej Bolesnej w Limanowej (Tarnów – 11 VIII 1966)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 93-96.
- Ablewicz J., *Na straży polskiego obyczaju katolickiego. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 2 II 1989)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 480-484.
- Ablewicz J., *Nasza odpowiedzialność za Rok Maryjny. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 11 II 1988)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 466-471.
- Ablewicz J., *Nauczyciele wiary i współpracownicy Bożej łaski. List pasterski do rodziców o wychowaniu eucharystycznym (Tarnów – 1967)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 104-107.
- Ablewicz J., *Niepokalone piękno Maryi. List pasterski zapowiadający koronację figury Matki Bożej w Lipinkach (Tarnów – 24 VI 1980)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 328-333.
- Ablewicz J., *Odezwa z okazji Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego w Filadelfii (Tarnów – 6 VII 1976)*, w: Teczka I, s. 270-271.
- Ablewicz J., *Orędowniczka kultury polskiej. List pasterski na 700-lecie założenia klasztoru Klarysek w Starym Sączu (Tarnów – 26 VI 1981)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 347-350.
- Ablewicz J., *Pierwsza nauka rekolekcyjna wygłoszona do niewiast w katedrze tarnowskiej (Tarnów – br. d.)*, w: ADT. *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza. Teczka z kazaniem bez dat*, s. 1-6 (dalej: Teczka III).
- Ablewicz J., *Potrzeba pokuty. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 1969)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 135-139.
- Ablewicz J., *Pozwólcie dzieciom przychodzić do mnie. List pasterski na Wielki Post o wychowaniu religijnym i katechezie dzieci przedszkolnych (Tarnów – 11 II 1977)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 274-277.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone do księży w Seminarium Duchownym (Tarnów – 8 VIII 1978)*, w: Teczka I, s. 1-6.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone na Konferencji Episkopatu (Kraków – 1968)*, w: Teczka I, s. 1-12.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone na zakończenie sympozjum na temat eucharystii (Tarnów – 25 III 1987)*, w: Teczka II, s. 1-8.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone podczas erygowania drogi krzyżowej (Nockowa – 28 IX 1969)*, w: Teczka I, s. 1-3.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone podczas nabożeństwa dla robotników w katedrze (Tarnów – 14 IX 1986)*, w: Teczka II, s. 1-6.

- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone podczas nabożeństwa dla robotników w katedrze (Tarnów – 14 IX 1986)*, w: Teczka II, s. 1-6.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone podczas poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę nowego kościoła parafialnego (Rysie – 8 VI 1969)*, w: Teczka I, s. 1-6.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone podczas poświęcenia kaplicy (Gorlice – 26 VIII 1984)*, w: Teczka II, s. 1-4.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone podczas poświęcenia kościoła (Cieniawa – 27 X 1985)*, w: Teczka II, s. 1-7.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone podczas rozpoczęcia działalności Klubu Inteligencji Katolickiej (Tarnów – 1 X 1983)*, w: Teczka II, s. 1-5.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone podczas rozpoczęcia działalności Klubu Inteligencji Katolickiej (Tarnów – 1 X 1983)*, w: Teczka II, s. 1-5.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone podczas rozpoczęcia działalności Klubu Inteligencji Katolickiej (Tarnów – 1 X 1983)*, w: Teczka II, s. 1-3.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone podczas rozpoczęcia sympozjum na temat Eucharystii (Tarnów – 25 III 1987)*, w: Teczka II, s. 1-5;
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone podczas udzielania święceń kapłańskich (Tarnów – 1975)*, w: Teczka I, s. 1-11.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone podczas uroczystości Bożego Ciała (Tarnów – 1975)*, w: Teczka I, s. 1-4.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone w czasie otwarcia Synodu w kaplicy Księdza Biskupa Ordynariusza (Tarnów – 15 VI 1981)*, w: Teczka I, s. 1-5.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone w katedrze na zakończenie kursu przedmałżeńskiego (Tarnów – 1967)*, w: Teczka I, s. 1-16.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone w katedrze z okazji zakończenia starego roku (Tarnów – 31 XII 1969)*, w: Teczka I, s. 1-9.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone w Wielki Czwartek w bazylice katedralnej (Tarnów – 1977)*, w: Teczka I, s. 1-3;
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone w wigilię obchodu 50-lecia koronacji obrazu Matki Bożej Bocheńskiej (Bochnia – 5 X 1981)*, w: Teczka I, s. 1-7.
- Ablewicz J., *Przemówienie wygłoszone z okazji poświęcenia placu pod budowę kościoła i udzielania sakramentu bierzmowania (Pustków – 2 V 1982)*, w: Teczka I, s. 1-5.
- Ablewicz J., *Rok nadziei. List pasterski na Wielki Post Roku Świętego (Tarnów – 11 II 1974)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 202-206.
- Ablewicz J., *Sakrament dojrzalego wyznawanie wiary. List pasterski o przygotowaniu do sakramentu bierzmowania (Tarnów – 1986)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 122-127.
- Ablewicz J., *Sumienie drogowskazem człowieczeństwa. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 2 II 1964)*, w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 58-61.
- Ablewicz J., *Szósta nauka rekolekcyjna wygłoszona do niewiast w katedrze tarnowskiej (Tarnów – br. d.)*, w: ADT. *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza. Teczka z kazaniem bez dat*, s. 1-7.

- Ablewicz J., Święty Józef – czyli praca, która uszczęśliwia. List pasterski na 100-letnią rocznicę powstania Zgromadzenia Sióstr świętego Józefa (Tarnów – 1984), w: J. Ablewicz, *Kościółowi napisz...*, s. 395-399.
- Ablewicz J., *Trzecie przemówienie wygłoszone do lekarzy (Tarnów – 1965)*, w: Teczek I, s. 1-9.
- Ablewicz J., *Trzecie przemówienie wygłoszone do lekarzy (Tarnów – 1965)*, w: Teczek I, s. 1-21.
- Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Verbum Domini*, 2010.
- Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, 2005.
- Benedykt XVI, Encyklika *Spe salvi*, 2007.
- Dudziak J., *Przełomowe ćwierćwiecze posługiwania Bpa Jerzego Ablewicza w Kościele tarnowskim*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 10(1987), nr 2, s. 23-50.
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, 2013.
- Franciszek, Encyklika *Lumen fidei*, 2013.
- Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, 1981.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, 1979.
- Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 1994.
- Kluz M., *Chrześcijańska wizja kultury w nauczaniu Jerzego Ablewicza Biskupa tarnowskiego*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 22 (2003), nr 1, s. 87-98
- Kluz M., *Kapłaństwo drogą służby w nauczaniu Jerzego Ablewicza Biskupa tarnowskiego*, „Currenda” 152 (2003), nr 4, s. 556-563.
- Kluz M., *Nadzieja cnotą podtrzymująca życie chrześcijańskie w nauczaniu biskupa tarnowskiego Jerzego Ablewicza (1962–1990)*, „Currenda” 156 (2006), nr 1, s. 106-115.
- Kluz M., *Sumienie wykładnią moralności człowieka w nauczaniu Jerzego Ablewicza Biskupa Tarnowskiego (1962–1990)*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 32 (2013), nr 1, s. 47-59.
- Kluz M., *Święci wzorem w wypełnianiu chrześcijańskiego powołania w nauczaniu Jerzego Ablewicza Biskupa Tarnowskiego (1962–1990)*, „Currenda” 157 (2007), nr 2, s. 91-102.
- Kluz M., *Troska Biskupa Jerzego Ablewicza o rozwój kultu maryjnego w diecezji tarnowskiej*, w: *Dzieje diecezji tarnowskiej, t. 3. Memoriae Ecclesiae custos. Księga pamiątkowa dedykowana ks. dr. Ryszardowi Banachowi w 70. rocznicę urodzin*, red. J. Jurkiewicz, A. Żurek, Tarnów 2013, s. 411-421.
- Kluz M., *Zbawczy charakter moralności chrześcijańskiej w nauczaniu Jerzego Ablewicza Biskupa tarnowskiego (1962–1990)*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 23 (2004), s. 27-338.
- Nagórny J., *Moralność chrześcijańska jako moralność nowego życia w Chrystusie*, w: *Vivere in Christo. Chrześcijański horyzont moralności*, red. J. Nagórny, A. Derdziuk, Lublin 1996, s. 87-116.
- Nagórny J., *Teologiczna interpretacja moralności Nowego Przymierza*, Lublin 1989.
- Rosik S., „Nowy człowiek” w *Chrystusie*, „Roczniki Teologiczne” 40(1993), z. 3, s. 41-52.

- Sadko Z., *Percepcja soborowej odnowy liturgicznej w diecezji tarnowskiej za pasterzowania Księdza Arcybiskupa Jerzego Ablewicza (1962 – 1990)*, Tarnów 1997.
- Sobór Watykański II, Konstytucja Duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, wyd. III, Poznań 1968, s. 537-620.
- Zajac M., *Troska arcybiskupa Jerzego Ablewicza o duszpasterstwo katechetyczne w Kościele partykularnym*, w: Świadek wierny. Dziesiąta rocznica śmierci arcybiskupa Jerzego Ablewicza, red. J. Stala, Tarnów 2000, s. 176-189.